

“POPÜLER OLMAYAN” BİR SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ: AŞIK KARA MUSA*

Caner IŞIK**

Ali ONAR***

Öz

Kültürün sözlü ortamda icra edilip, aktarılmasıyla sözlü kültür oluşur. Sözlü kültür, bütün yazılı kültürlerin temel kaynağıdır. Geleneksel halk bilgisi sözlü ortamda yaratılır, sonra yazıya dökülür. Sözlü kültür aktarımında bu kültürü taşıyan özel şahsiyetler vardır. Âşıklar bu özel şahsiyetlerin başta gelenlerindedir. Âşıklık, tarihsel süreçte birtakım değişikliklere uğrayarak günümüzde son hâlini almıştır. Sözlü kültür geleneğinden gelen âşıklar popüler kültürün içinde de yer almışlardır. Bu yer alış kültür endüstrisinin belirlediği normlar çerçevesinde olmuştur. Bu noktada âşıklar ancak âşıklığın gerektirdiği birçok özelliğinden uzaklaşarak popülerleşebilmişlerdir. Bu sebeple âşıklık geleneğinin modernizasyon süreçleri içindeki görünümünü eğlenceye yönelik veya politik ifadeler temelinde şekillenmiştir.

Popüler kültür karşısında etkisizleşen sözlü gelenek ve bunun hafızasını taşıyan “gerçek” âşıklar zaman içinde etkisizleşmiş ve toplum içinde görünmez olmuşlardır. İşte bu âşıklardan biri de Çorum’un merkez köylerinden Acıpınar köyünde yaşayan, yörede Âşık Kara Musa olarak bilinen Musa Yıldız’dır. Âşık Kara Musa, sözlü kültür kaynağıdır. Makalemizin amacı sözlü kültür kaynağı olarak Âşık Kara Musa’nın tanıtılmasıdır. Tanıtım vasıtasıyla günümüzde sözlü geleneğin aktarılmasında karşılaşılan güçlükler tespit edilecektir. Bu tespitlerden hareketle popüler kültür ve kitle kültürü anlayışının hakim olduğu günümüzde, yaşayan kültür hazinelerinin durumu hakkında belirlemeler ve analizler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Âşıklık, Popüler Kültür, Sözlü kültür, Yaşayan kültür hazinesi

* Bu makale; Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeler Başkanlığı tarafından Yüksek lisans destekleme projesi kapsamında FEF 17005 no’lu, “Sözlü Kültür Hazinesi Acıpınar’lı Âşık Kara Musa” adıyla, Doç. Dr. Caner Işık’ın yönetiminde Ali Onar’ın alan sorumlusu olduğu bir çalışma olarak, Eylül 2017 tarihinde tamamlanmış olan projenin verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

** Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilimi ABD, posta: caner@adu.edu.tr

*** Uzman halkbilimci, Eğitimci, aln_19@hotmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 29.10.2017, Kabul Tarihi: 05.11.2017

Minstrel Kara Musa as an “Unpopular” Cultural Heritage

Abstract

Non-material culture is produced as a result of performing cultural acts. Non-material culture is the main source of all written cultures. Traditional folklore is created in an oral environment, which is followed by a recording process. There are individuals who internalize this culture in the transmission of oral culture. Minstrels (bards) are main figures among such characters. Minstrels after having undergone some changes in the historical process, have now become the evident. The figures known as who come from the non-material tradition are also seen in the popular culture. Their positioning in popular culture has been framed by the norms set by the culture industry. At this point, minstrels can only become popular by moving away from the tradition of this institution. For this reason, the way in which the minstrel culture reveals itself has been shaped by the entertainment industry or political expressions.

The role of non-material culture which is weakened through popular culture and those ‘real’ minstrels who carry the memory of such a process have become invisible in society. One of these minstrels is Musa Yıldız, who lives in the village of Acıpınar, one of the central villages of Çorum, and is known as Aşık Kara Musa in the region. Aşık Kara Musa is a source of oral culture. The purpose of this paper is to introduce Minstrel Kara Musa as a source of folkloric culture. By doing this, various difficulties regarding the transmission of folk culture will be emphasized. In the light of assessments made earlier, in toay’s culture where popular culture and mass culture dominates the culture, there will be analyses on individuals who are part of culture heritage as well.

Keywords: Culture, Minstrel, Popular Culture, Folklore, Culturel heritage.

Giriş

Toplumsallaşma süreci toplumu şekillendiren kültürel beklentilerden bağımsız değildir. Kültürel beklentilerimiz ise geleneksel değerler ve gündelik hayatı belirleyen sosyo-ekonomik faktörlerin bütünleşmesi veya gerilimi ile ortaya çıkar. Bu gerilim çoğunlukla modern kapitalist toplum beklentileri temelinde şekillenir. Nesneleşmeye uygun olan, tüketim kültürü içinde işlevi olan ve yaygınlaşabilme, eğlendirebilme işlevi olan ürünler söz konusu ortam içinde daha verimli kabul edilir. Kapitalist üretim süreçleri geliştikçe kültür endüstrisi bağlamında kültürel üretim, kültürel tüketim ve yeniden üretim süreçleri gündeme gelir. İdealde geleneğin insan hazineleri merkezinde kültürel

ürünleri belirlemesi gerektiği söylene de çoğunlukla yaşayan kültür hazineleri tüketim kültürünün beklentilerine uymadığı için görmezden gelinir.

Makalemizde öncelikli olarak kültür kavramları üzerinden belirlemeler yapılacak, sözlü kültür ve geleneksel kültür bağlamında yaşayan kültür hazineleri üzerinde durulması gerektiği vurgulanacaktır. Bu belirleme Âşık Kara Musa üzerinden örneklenerek kanıtlanmaya çalışılacaktır. Âşık Kara Musa sözlü gelenek içinde yaşayan bir kültür kaynağıdır. Gerçek bir kültür hazinesi olarak kabul edilebilecek olan Âşık yaklaşık 2000 adet şiir kıtası bilmektedir. Bu bildiği şiirleri derleme metotları kullanılarak bağlamı da dikkate alınarak derlenmiştir. Derlenen şiirler, muhabbet ortamında kendisine yorumlatılmış ve şiir felsefe ve insana dair yüksek duyarlılıklara sahip olduğu canlı anlatımlarıyla kayda geçirilmiştir.

Yaşayan kültür hazinesi olarak kabul edilebilecek, birikime ve yaşam biçimine sahip Âşık Kara Musa'nın modern, kapitalist toplumsal organizasyon içindeki durumu ise analize değer bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Popüler kültürün beslediği damarlardan hiç birisi tarafından çekici bulunmayan Âşık, inandığı kültürel değerleri hiçbir paye almadan korumaya devam etmektedir. Makalemizde Hurufilik bağlamında verilen örneklerle ne gibi bilgi formlarını sözlü gelenek içinde taşıdığı da örneklenmiştir. Âşık Kara Musa üzerinden popüler kültürel ortamda yaşayan bir kültür hazinesinin durumu analiz edilmeye, gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Araştırma esnasında katılımlı gözlem ve derleme metoduna bağlı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu görüşmelerde elde edilen veriler, daha derinlikli analizler yapabilmek için söylem analizine tabi tutulmuştur.

Üç temel başlık altında yapılandırılan makale, önce kültür, sözlü kültür, yazılı kültür ve popüler kültür kavramlarını açıklamaya çalışacaktır. Buradan sözlü kültür ortamı ve bunun belirleyiciliği içinde özgün donanımını kazanmış olan sözlü kültür kaynağı Âşık Kara Musa anlatılacaktır. Kaynak kişi üzerinden yapılacak olan belirlemeler hayat hikâyesi içine serpiştirilmiş özelliklerin açıklanması ile devam edecek ve derinlikli kültürel kavrayışları örnek metinler aracılığıyla nakledilecektir. Sözlü kültür kaynağı olan Âşık'ın günümüzde nasıl görmezden gelindiğinin analizi makalemiz amacını gerçekleştirmiş olacaktır.

Kültür, Sözlü Kültür, Yazılı Kültür, Popüler Kültür

Kültüre dair yapılan tanımlar genel içerik olarak birbirine benzer. İnsanın doğa ve birbiriyle ilişkisi sonucu ortaya çıkan maddi manevi unsurların tümü olarak tanımlanabileceği gibi, “bütün bir yaşam biçimi ve ortak bir semboller bütünü” olarak da tanımlanabilir. Bir başka deyişle, kültür bir toplumun duyuş ve

düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümüdür. Buna göre, kültürün genel tanımlamalarını betimlerken kullanılan “toplum”, “düşünme tarzı”, “yaşam biçimi” gibi kavramlar kendi içinde kapsayıcı, geniş içeriklere sahip ve total kavramlardır. “Kültür, bir işleme sürecinin adı olarak başlangıçta ürün yetiştirmek ya da hayvan bakıcılığı ve zihin geliştirmek ile ilgili olan şeklindeki anlamını genişleterek, özellikle Almanca ve İngilizce 'de 17.yy sonlarında belirli bir halkın bütün bir yaşam biçimi anlamına gelen bir genellemenin adı olmuştur” (Williams 1993:8). Buna bağlı olarak, kültür kavramının farklı kullanım şekilleri olduğu söylenebilir. Bu farklı kullanımlar, sosyal bilimlerdeki farklı yaklaşımlarla ilgilidir. Bunlardan ilki; 18.yy. Alman felsefecileri ve tarihçileri tarafından yaygın olarak kullanılan entelektüel bir gelişme süreci olarak kabul edilen kültürdür. İkincisi; Antropolojik kültür tanımıdır. 19. yüzyılda antropolojinin gelişmesiyle ve sömürgecilik nedeniyle farklı kültürlerin keşfedilmesiyle, işlevsel temelde formüle edilmiştir. Antropolojik kültür görüşünü “betimleyici” ve “sembolik görüş” olarak iki alt kısımda tanımlanabilir. Betimsel kültür tanımı daha çok belirli bir tarihsel döneme ya da belirli bir topluma ait değerler, inançlar, gelenek-görenekler, alışkanlıklar ve pratiklerle ilgilenir. Sembolik kültür tanımı ise sembolizmi hedef alarak kültürel olguların sembolik olgular olduğunu ve kültürü incelemenin temel olarak sembollerini ve sembolik eylemleri yorumlamakla ilgili olduğunu belirten kültür tanımıdır (Işık, 2013: 156).

Antropolojinin, betimsel ve sembolik tanımlamaları özellikle kitle iletişiminin gelişmesi ile açıklayıcı özelliklerini kaybetmiş ve yapısal bir kültür tanımı zorunlu olmuştur. Kültür endüstrisi, popüler kültür ve kitle kültür kavramları, kültürün iletişim teknolojileri ile bağlantısı yapısal kültür kavramlaştırmasını ve kültürün geniş yapısal analizlerle anlaşılmasını ortaya koymuştur. Sonuçta yapısal kültür tanımı sosyolojik bir bakış açısını kültür değerlendirmelerinde gerekli bir özellik olarak ortaya çıkarmıştır. Bunun doğal sonucu olarak kültürel çalışmalar alanı kendine özel bir disiplin olarak gündeme gelmiştir.

Günümüzde, kültürel çalışmalar daha çok popüler hareketlerin tarihi, resmi tarihlerin boşlukları ve alt kültürlerle ilgilenmektedir (Özbek 1993; Güngör 1994; Küçükkaplan 2013; Işık - Erol Işık 2013). Öznelliklerin medya aracılığı ile kurgulanması, alt kültürlerin kendi kültürel deneyimleri ile ilgili etnografik çalışmalar, kendine özgü dillerini anlayabilmek ve diğer ideolojilerle bağıntısını ortaya koyabilme anlamında TV gibi özgül medyanın analizi ve popüler müzikten müzik videolarına kadar belirli metinsel formların incelenmesi ile ilgilenmektedir (Turner 1990:30). Kültürel çalışmaların yaygınlaşması Türk

entellektüel ortamında da daha çok müzik ve müzik ürünlerini değerlendirme anlamında olmuştur.[†]

Kültürel çalışmalar kültüre eleştirel ve çok disiplinli perspektiflerden bakma projesidir. “Üst” ve “alt” kültür veya elit ve popüler olan arasındaki ayrımları ortadan kaldırarak, romandan televizyon programlarına kadar uzanan kültürel ürünlerin yer aldığı geniş bir yelpazeyi dikkate alır (Işık, 2013:159) Bu değerlendirme sürecinde içinde bulunulan sistemin temel değerlerinden, ekonomik süreçlerin işleyişine kadar birçok belirleyici faktör göz önüne alınır. Kültürü taşıyan topluluk hakkındaki kabuller kültürün değerlendirilmesini belirler. Halk olarak genel anlamda tanımlanan topluluk, halkın içeriğinin tanımlanmasına göre değerlendirilmektedir. Halkın kültür üretme konusunda etkinliğine göre popüler veya kitle kültürü kavramsallaştırmaları ortaya çıkmaktadır. Kitle kültürü daha edilgen yönlendirilebilir bir kültür alanını işaret ederken popüler kültür göreceli olarak halkın seçmesi üzerinden bir popülerleşmeyi işaret eder. Kitle kuramcılarına göre atomize olmuş bireylerin arasındaki bağlar çözülmüş, toplum belli bir amacı ve hedefi olmayan yığına dönüşmüştür (Baudrillard 1988: 37-38). İşte böyle yığına dönüşen topluma kitle, bu kitleye dönük kültürel ürün üreten ve yığınlaşmayı devam ettiren unsura da kültür endüstrisi denmiştir. Kültür endüstrisinin etkin olduğu alanlarda ne bağlayıcı gelenek ne de modern kültürel hedefler etkindir. Bu durum hakkında Ayhan Erol’un (2002: 28) önemli belirlemeleri vardır:

“Atomlaşmış bireylerden oluşan kalabalıklar artık kitledir. Dolayısıyla “modernizmin” en büyük “icadı” olan birey, artık “kitle insanı”, içinde onların bulunduğu toplum ise “kitle toplumdur”. Çünkü burada insanlar (halk) edilgen, ilgisiz ve atomize bir şekilde çoğalan “içsel olarak aptal, dengesiz ve kolay etkilenebilir” olarak varsayılır. Geleneksel sadakat, bağ ve ortaklıklar çözülmekte, açık ve seçik çıkar ve görüşleri temsil eden tutarlı gruplar yok olmakta ve içindeki insanlar tıpkı ürettikleri ürün gibi tükenmektedir.”

Kitle kültürü kavramlaştırması kitleye bakış açısının sertliğinden dolayı eleştirilse de özellikle modernleşme süreci içinde geleneksel değerlerin kültür endüstrisinin bir unsuru olarak kitleyi manipüle etmek anlamında anlayıcı kategoriler oluşturmaktadır.

[†]Türk Kültürel dünyasını çözümlene örnekleri olarak aşağıdaki birkaç örnek zikredilebilir; Cemal Ünlü, *Git Zaman Gel Zaman Fonograf-Gramafon-Taş Plak*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2004; Caner Işık-Nuran Erol Işık, *Arabesk ve Müslüm Gürses*, Ferfir Yayınları, İstanbul, 2013; 2006; Meral Özbek, *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000; Nazife Güngör, *Sosyo Kültürel Açından Arabesk Müzik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

Geleneksel kültürel ortam sözlü iletişim temelinde şekillenmiş bir ortamdır. Bu anlamıyla ortamın ürünleri sözlü gelenek ürünleridir (Işık 2008: 90). Sözlü gelenek insanoğlunun var olduğu dönemden günümüze kadar gelen yazılı kültürün öncesinde olduğu gibi popüler kültürün hâkim olduğu ortamda da varlığını sürdüren bir gelenektir. Yazının bulunmasıyla sözlü kültürün bitip yazılı kültürün başladığı iddia edilse bile bu yanlıştır. Sadece kültürün aktarımı için yeni bir araç bulunmuştur. Çünkü sözlü kültür, yazıdan önce var olduğu gibi yazının ortaya çıkışından sonra da devam etmiştir.

Sözlü gelenek araştırmalarında, araştırılan eserlerin değişimden daha az etkilenmiş halleri kırsal kesimlerde yani diğer kesimlerle daha az iletişimin olduğu topluluklarda hala bulunmaktadır. Sözlü gelenek araştırmaları bu sebeple kültürün değişme süreçlerini anlamada, geçmiş düşünce kalıplarını öğrenmede ve kültürel yapının değişim ve dönüşüm süreçlerini tespit etmede temel belirleyicidir. Sözlü gelenek araştırmaları ve sözlü kültür taşıyıcısı, kaynak kişilerin tespiti ve onların birikimlerinin kaydedilmesi, anlam dünyasının ortaya konması, taşıdığı kültürel birikim sonucunda toplum içindeki yeri ve bunun analiz edilmesi söz konusu toplumun kültür dünyasındaki ana kategorilerinin değişim ve dönüşümü hakkında açıklayıcı bilgiler verecektir. Sözlü gelenek ile yazılı kültür arasında bazı ilişkiler ortaya konarak analiz birimi olan âşıklık geleneği içinde değerlendirilen Âşık Kara Musa'nın anlaşılması kolaylaşacaktır.

Sözlü anlatımın var olması için yazıya ihtiyacı yoktur ama yazı, sözlü anlatım olmadan var olamaz. Çoğu araştırmacı sözlü anlatımı ya yazılı anlatımın bir çeşidi saymış ya da bilim dünyasına layık görmemiştir. Ama bu durum değişmeye başlamıştır (Finnegan 1977: 1-7). Bu durumla ilgili Boratav, sözlü geleneğin ürünlerini araştırıp inceleyenler için en temel kaynakların sözlü kaynaklar olduğunu söylemiştir (Boratav 1942: 35). Yazıya aktarılmasından sonra ürün, sözlü kültür özelliğini yitirmez, yine sözlü kültür ürünüdür. Çünkü sözlü kültür ortamında meydana gelmiştir ve aktarılmıştır. Bu sadece sözlü kültür ürününün yazıya aktarılmış halidir. Ama bu aktarım sonrasında elde edilen veriler sözlü kaynaklar üzerinde incelemeler yapıldıktan sonra bir kıymet arz eder (Boratav 1942: 36). Sözlü kültürde kelimeler ve kelimelerin ifadesi başlı başına bir eylemdir (Ong 2014: 46). Bu sebeple sözlü iletişim aktif, yüz yüze ve kişiseldir. Sözlü anlatımda anlatılan sözlü kültür ürününün pazarı tükenince kendisi de yok olur. Canlı dinleyiciyle iletişim sözel kalıcılığın ya da geçiciliğin kaderini belirleyebilir (Ong 2014: 85). Sözlü kültürde talep oranında devamlılık sağlanır. Ayrıca metin ezberinden apayrı olan sözlü ezberin beden diliyle de şekillendiği unutulmamalıdır (Peabody 1975: 197). Sözlü kültür bu özelliklerinden dolayı genel ve kapsayıcı bir kültürel ortamı gerekli kılar. Atomize edilmiş bireyler, kitleye dönüştürülmüş topluluklar içinde sözlü kültürün aktarımı

problemlidir. Çünkü sözlü kültür kendisini anlamlı kılan geleneksel bağlar ve kolektif inançları gerekli kılar. Kitle kültürü ise aksine parçalanmış bireyi ve üretim tüketim ilişkisi dışında makul hiçbir ilişkiyi kabul etmez. Ancak üretim tüketim ilişkisi içinde kullanılabilir kültürel unsurları seçer ve kitleyi bununla manipüle eder. Söz konusu süreç sözlü gelenek içinde Alevi inancına mensup olan ve bu inancın Âşıklık görevini yerine getiren Âşık Kara Musa içinde anlamlı olmuştur. Yukarıda ifade edilen teorik belirlemelerden sonra kısaca Âşık Kara Musa üzerinden âşıklık Alevilik ve sözlü kültür kaynağı olmayı açıklamak yerinde olacaktır.

Sözlü Kültür Kaynağı Olarak Âşık Kara Musa

Asıl adı Musa Yıldız olan Âşık Kara Musa, 1934 yılında Çorum ili merkez köylerinden Acıpınar adlı Alevilerin yoğunlukta olduğu bir köyde dünyaya gelmiştir. Baba adı Kaygısız, ana adı ise Sultan’dır. Annesini küçük yaşta kaybeden Kara Musa’yı dört yaşına kadar babası büyütmüş daha sonra babası yeniden evlenmiş ve üvey ana ile Kara Musa’nın çocukluğu sıkıntılı geçmiştir. Babasının, yeni eşinden altı çocuğu daha olmuştur. Kara Musa’yı bu özlük üveylik durumundan dolayı daha çok Mahmut Yıldız isimli dedesi büyütüştür.

Kara Musa, çok küçük yaşlarda çobanlık yapmaya başlar, hiç okula gidemez. Fakat bu durum onun okumayı öğrenmesini engellemez, dedesinin zorlamalarıyla ve yardımıyla okumayı öğrenir. Dedesi ona Osmanlı Türkçesi alfabesini öğretir. Daha sonra çevresinin yardımı ve kendi azmiyle okumayı ilerletir. Köydeki diğer büyüklerden de yardım alarak Kur’an-ı Kerim’i Arapça halinden okuyup hatmeder. Kara Musa’nın deyişlerle ilgisi dedesine dayanmaktadır. Dedesi Mahmut Kahya, Kara Musa’ya sürekli deyişler getirir, okur ve anlatır. Sonrasında ise bunları ezberlemesini ister. Hatta yaşı itibarıyla zor geldiği için ezberlemek istemeyen Kara Musa’ya zorla ezberletir. Yani Kara Musa’nın hafızasının temelleri çok küçük yaşlarda atılır.

Alevi geleneğinde deyişler halk arasında Kuran-ı nâtik, yani, konuşan Kur’an kelimeleri olarak değerlendirilir. Bunun sebebi ise deyişlerde birçok dinî bilginin işlenmiş olmasıdır. Bu deyişleri yazan dervişler Kuran ayetlerini deyişlerine işlerler, kimi zaman ise menkıbe, keramet gibi olguları deyişler yoluyla aktarırlar. Halk arasında aktarımın ve ezberlemenin kolay olduğu bu deyişler vasıtasıyla dini bilgiler de Âşık Kara Musa’nın kafasında oluşmaya başlar. Bu deyişleri bağlama eşliğinde icra eden âşıklara ve âşıklığa heveslenmeye başlayan Kara Musa, ikinci iş olarak da bağlama öğrenmeye karar verir. Önceleri amatör olarak kendi kendine çalmaya başlayan Kara Musa, çevresindeki âşıklardan da aldığı destekle âşıklıktaki becerisini ilerletir. Köyde veya yakın köylerde cem ibadeti icra edileceği zamanlar Kara Musa da gider,

âşıklarla saz çalar. Çünkü Kara Musa diğer âşıkların aksine deyişleri deftere veya herhangi bir yazılı kaynağa bağlı kalmaksızın okur. Daha sonra Kara Musa'yı sözlü kültür hazinesi yapan en önemli noktalardan birisi de bu olmuştur. Ayrıca bu cemlerde okuduğu deyişlerin hepsinin açıklamasını da yapar. Kara Musa'ya göre anlamı verilmeyen bir deyiş geçersiz sayılır. Çünkü onunda bağlı olduğu inanca göre deyişlerin hepsi insanlara hakikati anlatmaktadır.

Kara Musa'nın yaşı ilerler, askerlik çağı gelir. Askerliği, Konya'ya çıkar. Askerlikte okuma yazmaya heveslenen Kara Musa, asker arkadaşlarının da yardımıyla yeni harfler ile okuma yazmayı öğrenir. Eline geçen eski ve yeni harflerle yazılmış metinleri kolaylıkla okuyabilen Kara Musa bilgisini ilerletir. Böylelikle zihninde İslamiyet, Alevilik, âşıklık gibi kavramlar şekil bulmaya başlar. Duyduğu deyişleri küçük kâğıtlara veya defter sayfalarına yazmaya, sonrasında da bunları ezberlemeye başlar. Fakat küçük kâğıtlara yazdığı deyişleri, hafızasına güvendiği için ezberledikten sonra da yırtıp atar. Kaydettiği defterlerden de bir tanesi günümüze ulaşmıştır.

Askerden geldikten sonra 1957 yılında eşi Ayşe ile evlenir. Kayınbabası da tıpkı kendisi gibi deyişleri sevmektedir fakat Kara Musa gibi bir hafızaya sahip değildir. Kara Musa kayınbabasının çok itikatlı bir adam olduğunu söyler. Deyiş ve menkıbe dinlemeyi çok sevmektedir. Okuma yazma bilmediği halde deyişleri kulaktan duyma bir şekilde ezberleyebilmektedir. Kendisi de Kumbabalı İpek Dede'nin (İbrahim) yanında çobanlık yapmış ve onun yanında Alevilik hakkında bilgiler öğrenmiş, ondan duyduğu deyişleri ezberlemiştir. Kara Musa ise bir yandan deyişler öğrenir bir yandan da geçimini sağlamak için on üç yıl boyunca tuğla ocaklarında çalışır. Bu on üç yılın sonrasında da köye gelip çobanlık ile hayatını sürdürür.

Kara Musa'nın hayatını şekillendiren iki önemli isim vardır. Bu iki isimden biri yakın köylerden biri olan Çorum'a bağlı Öksüzler köyünden Sefil Mehmet diğeri ise Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Tarhan köyünden Bağrıyanık'tır. Sefil Mehmet, yörede eren olarak kabul edilen herkes tarafından saygı duyulan biridir. Sefil Mehmet Acıpınar köyüne sık sık gelip gider. Bu gelişlerinde Kara Musa'nın dedesi Mahmut Kahya, Sefil Mehmet'i muhakkak evinde misafir eder. Eve gelir menkıbeler anlatır, dini bilgiler öğretir. Kara Musa böylelikle Sefil Mehmet ile tanışır. Dört yaşlarında iken tanıdığı bu zat, Kara Musa'nın hayatını şekillendirmede önemli rol oynamıştır. İslamiyet, Alevilik, yol, deyiş gibi bilgileri Sefil Mehmet'ten öğrenir. On yedi yaşında ise Bağrıyanık ile tanışıp ondan daha çok dünyevi şeyler öğrenir. Bağrıyanın, Kara Musa'nın bağlama çalmayı geliştirmesine, deyişlerin anlamlarını öğrenmesine katkıda bulunmuştur.

Sefil Mehmet, Öksüzler köyünde ikamet eden, eren olarak bilinen önemli bir isimdir. Sefil Mehmet, başka köylerde de dolaşır, cem ibadetlerine katılır, halka önemli bilgiler verir. Okuryazar olmamasına rağmen oldukça bilgilidir. Kara Musa'nın tabiriyle “karadan değil aktan okumuştur”. Saz çalma konusunda çok usta olmamasına rağmen ezberinde çok fazla deyiş vardır. Saz çalıp deyiş söylemek için de mutlaka dem aldığı söylenir. Sefil Mehmet ile beraber bir hafta boyunca civar köylerde gezip cem yapıp, muhabbet etmişlerdir.

Kara Musa'nın etkilendiği diğer isim olan Bağrıyanık, 1916 yılında Tarhan köyünde doğmuştur. Sefil Mehmet'in aksine okuryazardır ve kitabi bilgilere hâkimdir. Döneminde önemli bir âşıktır. Özellikle Hurufilik konusunda çok bilgilidir. Kara Musa, Bağrıyanık'ın bu bilgiyi Cemalettin Çelebi'nin kızı olan ve Çorum Sungurlu'da yaşayan Cemile Ana sayesinde öğrenmiş olduğunu belirtmiştir. Bağrıyanık'ın bilgilerine çok az kişi talip olmuştur. Kara Musa'ya Hurufiliği öğretip sevdiren isimdir. Hurufilik; harflerin anlamları ve işaret ettiği seslerle ilgili şiiirlerdir. Bilginin rumuzlarla aktarılmasına imkân sağlar. İçinde şifreler barındırır. Bu şifrelerle insan suretini tanımlamaya ve inançla ilgili önemli bilgiler aktarmaya imkân sağlar. Kara Musa geleneğin içinden itikat ve inançla yetişen bir âşık olması sebebiyle her kavramı özel olarak gelenek doğrultusunda tanımlamaktadır.

Kara Musa'ya göre ozan, şuara, şair ve Hak aşığı birbirinden farklı şeylerdir. Ozan, zamanın zalimine karşı mazlumu savunan, halkın sesini duyuran, devrimci nitelikli şairlerdir. Bunlara örnek olarak Mahzuni Şerif'i gösterir. Şuara olarak günümüz şair ve âşıklarını gösterir. Kendiliğinden şiiirler düzen ve sadece kulağa hoş gelen şeyleri söyleyen kişiler olarak nitelendirir. Şair; kendi şiiirleri olan, eskiden kıraathanelerde çalan, yöre yöre gezen âşıklardır. Bunlara örnek olarak Karacaoğlan, Şeref Taşlıova gibi isimleri sıralar. Hak aşığı ise hak yolunda olup eren-evliyayı bilen, Kuran'ı okuyan ve Kur'an ayetlerini açıklayabilen, dinini bilen kişilerdir. Âşıklığı da yiğit âşıklık ve “yoha (yufka)” âşıklık olarak ikiye ayırır. Yiğit âşık; yerden gökten haber söyleyebilen, hakikati söyleyebilen âşıklardır. Yoha âşıklar ise birkaç ozanın şiiirini öğrenip bağlama eşliğinde kendi kendine söyleyen kişilerdir. Kendisinin de hiç şiiiri yoktur ama güçlü bir âşıktır. Hep usta malı söyler. Kendi tabiriyle “aşığın malını satar”.

Yörede etkilendiği başka âşıklar da vardır. Öksüzler köyünden Süleyman Boyalı, kendi köyünden Ali Derviş ve Âşık Ahmet bu kişiler arasındadır. Kara Musa kendi köyünün sınırları içerisinde kalmayıp başka yerlerdeki âşıklardan da çok şey öğrenir. Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine bağlı Keçiköy'de bulunan Âşık Mehmet Ali'den yörede deyişleri bulunan kişilerin deyişlerini öğrenir. Yine

Çorum'a bağlı Araphacı köyünden Âşık Satılmış'ın oğlu Ali'den de deyişler öğrenmiştir. Bu deyişler sözlü kültür ortamında, cemlerde icra edilirken muhabbet esnasında ezberlediği gibi kimi zaman da not almıştır.

Çok iyi bir hafızaya sahip olan Kara Musa'yı sözlü kültür hazinesi yapan bu ezber yeteneğidir. Fotografik hafızaya sahip olan Kara Musa, şiiri duyduğu an, ezberlemeye başlar ve bir daha unutmaz. Derleme esnasında Kara Musa'ya verilen bir şiirin aşık tarafından anında ezberlendiği ve daha sonra unutmadığı gözlenmiştir. Yaşının seksen dörde ulaşması, ezberinde hiçbir eksikliğe sebebiyet vermemiştir. Ezberlediği dini içerikli şiirlerde ise kelime hatalarına dahi izin vermemiştir. Bu şiirleri kendisine bir emanet olarak görüp bu emanete namusu gibi sahip çıkmıştır. Herkesten de hiçbir kelime hatası yapılmamasını özellikle istemiştir. Deyişlerin bazılarının hece veya aruza uymadığını belirtmiş olsak da, *"Ben dervişten onu öyle aldım, uymuyorsa da doğrusu öyledir"* demiştir.

Çevresinin ve kendisinin söylediğine göre ezberinde dört bin deyiş bulunmaktadır. Bu çalışmada gerek video veya ses kayıtlarıyla, gerekse şahsi defterinde mevcut olan deyişlerle, bu deyişlerin bir kısmı kayda alınmıştır. Yörede herhangi bir derviş, eren veya ozanın deyişleri derlenirken uğranacak adres muhakkak Kara Musa olmuştur. Ezberlediği deyişlerle yöredeki akademik olmayan kitapların oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu kitaplarda yayınlanan deyişlerin çoğuna katkı sağlamış olmasına rağmen, hangi deyişin ondan alındığı belirtilmeksizin basılmıştır. Hatta kimileri deyişleri kendilerine mal ederek, kendisini kaynak kişi olarak kaydetmiştir. Yapılan bu şey, Kara Musa'nın hassasiyetine karşı duyarsız olmak ve kültürün kattığı ariflikten nasiplenememektir.

Kara Musa herhangi bir örgün eğitimden geçmemiştir buna rağmen İslam felsefesi kürsülerinde öğrencilerin anlamakta güçlük çektiği birçok konu hakkında detaylı bilgisi vardır. Bu bilgisine örnek olarak Hurufilik hakkında derlenen bazı bilgiler aşağıda aktarılmıştır.

Hurufilik; Fazlullah-ı Hurufi tarafından İran coğrafyasında kurulmuştur. Kendine has bir dini akım haline gelen Hurufilik, geniş coğrafyalara yayılmıştır. Bu yayıldığı coğrafyalardan biri de Anadolu'dur. Harflere batınî anlamlar yüklenerek sistematik bir anlatım çabası güdülen Hurufilikte esas olan insandır ve evrendeki her şeyin insanda olduğu ifade edilir. Tabiatta bulunan her şeyin bir anlamı olduğu ama bunların sade "âdemde" anlam bulduğu söylenir. Huruf; Arapça harf kelimesinden türemiştir ve harfler anlamına gelir. Hurufi ise bu akımla ilgilenen kişilere verilen isimdir. Hurufilik, Anadolu dervişlerince geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Dergâhlarda yetişen bu dervişler, dergâh büyüklerinin ya

da kendilerinin yazdıkları Hurufi şiirleri halk arasında okuyarak daha geniş kitlelere duyurmuşlardır. Dergâhlarda aldıkları tasavvufi eğitim sonrasında bildiklerini harflere işleyerek şiirler yazmışlardır. Yazdıkları şiirlerin her dizesini, Arap alfabesinde bulunan harflerle başlatırlar. Bu esnada harf sırasına dikkat edilir, harflerin sırası değiştirilmez ve hepsi birer defa kullanılır. Bu anlatılan deyişler içerisinde Âdem, yaratılış, Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali, vahded-i vücud gibi konular işlenir (Usluer 2014). Kitabı olarak böyle tanımlanan ve açılan Hurufilik Kara Musa tarafından şöyle örneklenir.

Hurufilik, sözlük anlamı olarak harfler anlamına gelse de harfler kullanılmadan da anlatılabilmektedir. Hurufilik şiirleri ve buna verilen anlamlarla yaşayan Hurufilik ortaya çıkar, bir şiir üzerinden şöyle açıklar;

Vücumum şehrini seyran eyledim / Bir köşenin yetmiş yedi kolu var
Evvel altmışaltısına uğradım / On birinin türlü türlü hali var

Şiirdeki bu dörtlükte bahsedilen insan vücududur. Hurufilikte de genelde insan vücudu şehir olarak geçer. Yetmiş yedi kol ise insan vücudundaki, vücudun üst kısmındaki damarlardır. On bir tanesi ise beyne giden damarlardır.

Yedi kapı açılır arşın katında / Dördü zahirinde üçü batında
Ol birisinin kendi iryatında / Güher satar sermayeli malı var
Bir bedesteni var, kırk da dükkânı

Burada bahsedilen arşın katı ise insan başıdır. Yedi kapı ise başta bulunan yedi deliktir. Dördünün açık üçünün ise kapalı olduğunu söyler. Açık olanlar göz ve burun delikleridir. Göz; ileriye görür. Burun ise her taraftan kokuyu alır. Ama batını kısımda ne ağız söyler ne de kulak duyar. “Birisinin kendi iryatında” dediğinde de yine bu deliklerden birini, yani ağızı ifade eder. Ağızın içindeki dilin söylediklerini de kıymetli mal olarak niteler. Bedesten diye ifade ettiği beyindir, çünkü her şey beynin içindedir. Kırk dükkân ise insan boğazıdır. İnsan boğazı kırk boğumdan oluşmaktadır. Kara Musa şiiri daha uzun açıklar ama burada sadece örnek vermek babında bir kesit aldık.

Âşık Kara Musa, Arap alfabesinde geçen harflerde de bazı manalar olduğunu söyler. Bize aktardığı bilgiler eşliğinde ifade edecek olursak:

ا (elif) harfi ile Hakk'ı niteler. Her şeyin başlangıcıdır.

م (mim) harfi ile Hz. Muhammed'i simgeler. İsmi de mim harfi le başlar.

ب (be) harfinin altındaki nokta Hz. Ali'dir. Hatta nefeslerde be'nin altındaki nokta diye de ifade edilir. Noktayı Hz. Ali, üstündekini de dünya olarak simgelerler ve Hz. Ali'nin dünyayı omuzlarında taşıdığına inanılır.

ل (lam) Hz. Ali'dir.

ن (nun) harfi Hz. Ali'nin annesi olan Hz. Fatıma'dır. Hatta üstteki nokta da yine Ali'dir. Anne karnındaki Ali'yi simgeler.

لا (lam elif) Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi simgeler.

Kur'an'da geçen bu harflerin genelinin bir anlamı vardır (Usluer 2014). Kara Musa harfler hakkında aktardığı bilgileri içinde bulunduğu sözlü gelenek içinde öğrenmiştir ve aktarmaları da bu doğrultudadır. Dört önemli harften bahseder bunlar; pa (پ), ça(چ), za (ز) ve ka (ک) harfleridir. Bu harflerin üzerlerinde veya altlarında noktalar bulunmaktadır. Toplam on iki nokta eder ve bunlar da on iki imamı ifade eder. Bu harfler Kur'an'da geçmez. Bu harfler de yine âdemde, yani insanda gizlidir. İki bıyık pa ve ça, iki sakal ise za ve ka'dır. Ayrıca bu on iki noktayı insan vücudunda gösterecek olursak da, on parmak ve bunların bulunduğu iki eli sayar. Ayrıca parmaklardaki boğumları saydığımızda da toplam yirmi sekiz etmektedir, bu da Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfi gösterir. Ayrıca insanın boyunu da elif harfine benzetir. İnsan suretinde de esma ve hat diye iki grup bulunur. Yedi esma beyaz, yedi hat ise siyah olan kısımlardır. Yedi esma; ağız, burun delikleri, kulaklar ve gözlerdir. Yedi hat ise; iki kaş, dört kirpik ve bir de saçtır. Virani'nin "*Özünde Hakk'ı buldunsa nacisin sen*" isimli şiirindeki bir dörtlükte geçen "*Dört duvara on iki siva çaldınsa*" ifadesindeki dört duvarı kol ve bacaklar olarak nitelemiştir. On iki siva olarak kastettiği ise insan vücudundaki on iki deliktir. Yine aynı şiirde "*Dört kandile yedi zincir asarsan*" ifadesinde de dört kandil diye kastedilen kollar ve bacaklar, yedi zincir ise insan başıdır.

Âşık Kara Musa nevi şahsına mahsus bir kişiliktir. Yaşadığı hayat, eğitimi, aktardığı bilgiler rasyonel açıklamaların yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Aslında geleneksel kültürün, sözlü geleneğin bilge şahsiyetlerinden biri olarak modern zamanlarda karşımızda duran bir sözlü kütüphanedir. Kendisi üzerine çalışma yaparken gelenek adına nelerin görmezden geldiği suratımıza tokat gibi çarpmıştır. Kara Musa aktif bir sözlü gelenek içinde sosyalleşmiş, inancını bu gelenek içinde öğrenmiş ve ona bağlı bir edep geliştirmiştir. Bilgisini özellikle muhabbet dediğimiz ortamlarda edinmiştir.

Muhabetler sözlü kültürün hâkim olduğu Alevi geleneğinde bilginin üretilmesinin ve aktarılmasının sağlandığı ortamlardır. Bu ortamlarda bilgi, hem ortamın organize yapısı hem de ortamda işlenen şiirlerin anlattıkları ile

gündeme gelir. Muhabbetlerde ortaya çıkan ve analizi yapılan şiirler sözlü öğretinin temel yapı taşlarını oluşturur (Eyüboğlu 1990: 475). Başka bir ifade ile aktarılmak istenen bilgi şiirler vasıtasıyla sembolik bir dil kullanılarak aktarılır (Melikof 1998: 276; Eyüboğlu 1990: 476). Söz konusu şiirler muhabbet denilen ortamlarda çözümlenerek bilginin paylaşılması sağlanır. Bu tür şiirlere Aleviler “deyiş, kelam, deme” derken Bektaşiler “nefes” demişlerdir. Söz konusu şiirlerde simgesel dil kullanılır. Bu dil sebebiyle muhabbete ihtiyaç vardır (Temren 2003: 189). Muhabbet esnasında gündeme gelen şiir bilen bir kişi tarafından açıklanır ve bir anlama kavuşturulması sağlanır (Işık 2011:149) Muhabbetler sözlü bir ortamda sözlü aktarım mekanizmaları ile gerçekleşir. Ortaya çıkan bilgi buyurgan değil, kişinin anlayabildiği kadardır. Öğreti sistematik bir biçimde aktarılmaz, aktarılan daha çok haldir. Bilgi ile bütünleşmiş hale sahip olanın ifadeleri, anlamın özgün olarak dinleyicide oluşmasını sağlar. Bu anlamlarıyla muhabbetler buyurgan vaaz biçiminde değil, sohbet ve halleşme biçimindedir. Bilgi birikmez bilginin akan ve değişen bir süreç olduğu paylaşılır. Dolayısıyla muhabbetlerde ehli kâmil, kendini bilen insan olmak aktarılır ve muhabbete katılanlar bu motivasyonla o ortamda bulunur.

Âşık Kara Musa'nın kendi deyimiyle “piştiği” ortam muhabbet ortamlarıdır. Bu ortamlar sözlü geleneği yaşatıldığı ve inancın deneyimlendiği ortamlardır. Âşıklık kavramı da söz konusu gelenek için farklı anlamlardadır. Daha çok şehirlerde oluşan âşıklık kültüründe âşıklık kahveleri, köy odalarında yapılan âşık atışmaları ve âşık şenlikleri etkilidir. Bu âşikler arasında leb-değmez, atışma, muamma, askı gibi uygulamalar yapılır. Becerilere dayalı bu uygulamalarla âşikler birbirlerine karşı üstünlük gösterirler ve aralarında bir hiyerarşi meydana getirilir. Şiir yazıp iyi saz çalan kişiler âşık olarak adlandırılmaktadır. Bu kişilerin icralarında da dini bir nitelik yoktur. Bu âşikler bir usta-çırak ilişkisi içinde yetişirler ve ustalarından el alırlar. Mahlasları da ya rüyalarında ya da ustaları tarafından verilir ve âşikler sonraki dönemlerde şiirlerini bu mahlasla yazarlar.

Alevilik geleneği içerisinde aşığın görevleri ve konumu çok farklıdır. Alevilik içinde zakirlik yapan kişiler âşık olarak adlandırılmıştır. Bu âşikler, cem ibadeti boyunca genellikle kendine ait olmayan ve usta malı diye adlandırdıkları deyişleri söylerler. Bu deyişler çoğunlukla yedi ulu ozana ait deyişlerdir. Ayrıca Alevilik geleneği içinde âşikler, halkı bilgilendirme görevi de üstlenirler. Aleviler arasında Kur'an-ı natık, yani konuşan Kur'an olarak adlandırılan bu deyişler ile cem ibadetinin daha doyurucu ve bilgilendirici olmasını sağlarlar. Bu âşikler arasında kendi deyişleri olanlara âşık değil; eren, gerçek veya derviş gibi isimler verilmiştir. Bu makam ise Aleviler için insan-ı kamil mertebesidir. Aleviler deyişin

kutsal kelam olduğuna inanmış ve bunları yazan kişiyi de kutsal olarak kabul etmiştir.

Âşıklık geleneğindeki âşıklık ile Alevilik geleneğindeki âşıklık birbirinden farklıdır. Âşıklık geleneğinde yarışmalarla birbirinden üstünlük önemliken Alevilikte dini bir boyut olduğu için diğer âşıklardan üstünlük ya da onu yerme mevzu bahis değildir. Ayrıca Alevilik geleneğinde âşıklar genellikle şiir yazmayıp usta malı şiir taşırken âşıklık geleneğinde âşıklar yazdıkları şiirle ve saz çalma yeteneğiyle önem kazanır. Söyledikleri şiirler yönünden ise âşıklar daha çok din dışı konular işlerken Alevilikte âşıklar dini, hatta konuşan Kur'an ismini verdikleri şiirleri söylerler. Ayrıca âşıklık geleneğinde çalgı aleti olarak saz kullanılsa da Alevilik geleneği içinde ağırlıklı saz tercih edilmekle beraber keman da kullanıldığı görülmüştür. Görüldüğü üzere Alevilikteki âşıklık ile âşıklık geleneğindeki âşıklık farklı olmasına rağmen iki gelenekte de icra eden kişilere âşık denmiştir.

Makalemizin sözlü kültür kaynağı Kara Musa da yörede zakirlik yapmakta ve âşık olarak adlandırılmaktadır. Cemlere katılıp bu cemlerde sazıyla beraber deyişler söylemekte, halkı bilgilendirmektedir. Kara Musa'yı diğer âşıklardan ayıran temel özellik ezberinde çok deyiş olmasıdır. Bu sayede cem ibadetinde ve muhabbet esnasında konuşulan konuya göre ezberinden deyişler seçip okuyabilmektedir. Ayrıca bu deyişlerde geçen ifadeleri, Arapça kelimeleri ve anlaşılamayan kısımları da açıklamaktadır. Yörede Âşık Kara Musa olarak bilinmektedir. Âşık olarak bilinmesinin sebebi de yukarıda belirttiğimiz üzere Alevilik geleneği içerisinde zakirlik yapan kişilere âşık lakabı verilmesidir.

Sonuç; Görmezden Geline Yaşayan Kültür Hazineleri.

Kültür kavramı üzerine belirlemeler yaptığımız teorik bölümde kültür kavramını insanın doğa ile ilişkisi sonucunda maddi manevi ürettiği her şey olarak tanımlayıp, klasik kültür antropolojik kültür ve bunun alt alanları olan betimleyici ve sembolik kültür tanımlarını açıkladık. Sonuçta yapısal kültür kavramsallaştırmasına ihtiyaç duyduk ve bir kültür temelli çalışmalara oradan da kültür sosyolojisi olarak tanımlayabileceğimiz bir alana ulaştık. Bunu yaparken açıklayıcı kategoriler olarak kitle kültürü ve kitle hakkındaki belirlemeleri paylaştık. Daha sonra kitle kültürünün kültür endüstrisi denetiminde şekillenmesi sonucunda mevcut kültürel durumun anlaşılmasının kolaylaştığı ama geleneksel kültürün sözlü kültür kaynağı olarak yaşatan unsurların görmezden gelindiği tespitini yaptık. Sözlü kültür kaynağı olan Âşık Kara Musa özelinden hareket ederek âşıklık, sözlü gelenek, muhabbet, bilgelik ve bilgi aktarımı üzerinden belirlemeler yaptık. Sonuçta şöyle bir kültürel ortamın içinde olduğumuzu söyleyebiliriz.

Sözlü kültür kaynakları modern toplumda geleneksel itibarını kaybetmiştir. Çünkü rasyonellik temelinde kurulan modern toplum bütüne dair bilgi üretirken bu bilgiyi kurumlar vasıtasıyla, rasyonel temelde aktarmayı hedeflemektedir. Herkes için belli bir sistematik aktarım mekanizması bulunmayan her bilgi bütünü tehdit eden bilgidir. Bu sebeple farklılıkları ön plana çıkaran bilgiler kültür kaynağının ne olduğuna bakılmaksızın bütün için tehlikeli görünmektedir. Söz konusu bu süreç geleneksel olan bilgi ve bilgi formlarının zaman içinde itibarını yitirmesine sebep olmakta ve toplumun bütününe meşru kaynaklardan bilgi alması telkin edilmektedir. Âşık Kara Musa'nın ait olduğu sözlü gelenek de bu anlamda zaman içinde itibarsızlaşmış hatta Alevilik dernekler düzeyinde örgütlenip tarihsel, siyasal bir temelde konumlandırılmış ve Aleviliği araştıranlara bu tarihsel süreçler aktarılmıştır. Buna en iyi örnek olarak, Alevilik üzerine yazılan yazıların büyük bir oranının siyaset içerikli olması ve tarihsel boyutu ön plana çıkaran bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi söylenebilir. Kara Musa gibi inancın içinden gelen, geleneksel boyutu bilen âşıklar sadece “araştırmacının” belirlediği sınırlar içinde ifade edilmekte, asıl kültürün taşıyıcısı ve kültür kaynağı olarak gösterilmemektedir. Hatta dem içmesi, bazı şiirlere aşırı yorum vermesi sebebiyle inançlı, mistik bir şahsiyet olarak kabul edilmesi de mümkün olmamaktadır. Modern kurumlar ve onların beklediği bilgiyi oluşturan yapılar gerçeği kendilerine göre kurgulamaya çalışmaktadırlar. Bu kurgu esnasında da geleneksel kültüre sahip olanlar itibarsızlaşmaktadırlar. Bu durum ancak karşıtı tarzında bir konumlanma ile güçlenmektedir.

Geleneksel kültürün aktarım mekanizmaları ancak modern karşıtı unsurlara dönüştüğü oranda itibar kazanmaktadır. Başka bir ifadeyle modernitenin temel sayıltılarına toptan karşı gelen öğretiler kendi içinde geleneksellik adıyla meşru zeminler yaratmaktadır. Akla karşı sezgiyi, bilimsel bilgiye karşı vahyi, bireyselleşmeye karşı komüniteyi ön plana çıkaran postmodern anlayışlar ancak sistem içinde bir yer alabilmekte veya bir güç unsuruna dönüşebilmektedir. Bu süreci en etkin başaranlar cemaat ve tarikat tarzı örgütlenebilen, örgütlenme motivasyonu olarak modern karşıtı olmayı kullanan yapılardır. Söz konusu süreçte Âşık Kara Musa gibi “gerçek” bilgisiyle ve bir hakikat sayıltısı ile hareket eden Alevilik geleneği içinden olan kaynak yine güçsüzleşmektedir. Çünkü onun bağlandığı hakikat inancına göre akılcıdır, bireyseldir ve kurumsal dinin vaaz ettiklerine karşıdır. Bu sebeple modern karşıtı bir unsur olarak da kendisini konumlandıramaz ve görmezden gelinir. Her hâlükârda göz göre göre zamanını doldurması ve ortadan kalkması beklenen bir gelenek ve bu geleneği taşıyan bir sözlü kaynak olarak kalmak durumunda bulunmaktadır. Bir umut olarak toplumda birleştirici değerleri oluşturan bir

kaynak olarak görülebilme ihtimali vardır ve bu durum devlet organizasyonunun katkısı ile gerçekleşebilir.

Toplumu birleştiren değerler geleneksel bilgi kaynakları içinde varken üst yapı tarafından belirlenmiş birleştirici değerlere göre toplum şekillendirilmek istenmektedir. Bunda da devlet örgütü belirleyici olmaktadır. Devlet cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda önce Türk ocakları daha sonra Halkevleri vasıtasıyla söz konusu birleştirici bilgiyi oluşturmaya çalışmıştır. Ulus kimliğinin şekillenmesi sürecine karşılık gelen bu süreçte daha çok popülerleşme ihtimali olan kültürel unsurlar derlenmiş ve topluma sunulmuştur. Özellikle dinsel çağrışımları olan bilgiler görmezden gelinmiş bu konu din bilgisi ile ilgilenen kurumun tekeline bırakılmıştır. Söz konusu süreçte “halk dini” kategorisinde anlamlı olabilecek Alevilik ve onun sözlü gelenek içindeki mekanizmaları yine görmezden gelinmiştir. Örnek vermek gerekirse Kara Musa'nın da bilgisi olduğunu tespit ettiğimiz Hurufilik bilgisinin halk nazarında ki anlaşılması önemsenmemiş, Hurufilik üzerine bir çalışma yapılacak ise geçmiş yazılı metinlere başvurulmuştur. Geçmişte yazılan bu metinlerin bir zaman sözlü gelenek içinde şekillendiği ve geçmiş zamanlarda yapılan derlemeler olduğu göz ardı edilmiştir. Bu sayede yaşayan, aktif olan ve bu bilgiye inanan kişinin yorum ve hayatına kattıkları araştırılmamış, Hurufilik eski metinlerle uğraşarak bir şifre çözme işi haline getirilmiştir. Süreç içinde ortadan kalkan yine gelenek ve sözlü kültür hazineleri olmuştur.

Sözlü kültür hazinesi olan unsurlar dahi kültürü belirleyen kurumlar tarafından kendi beklentilerine göre seçilmektedir. Medya gibi unsurlar, kültürü ve kültürel hayatı olduğu kadar kültür endüstrisini de belirlemektedir. Bu unsurlarda kültürel zenginliğe değil de dikkat ve ilgi çekme özelliklerine göre kültürel unsurları göstermektedir. Kara Musa örneğinde bu durum şöyle görünmektedir. Medya unsurlarına göre çok sayıda şiir bilmesi enteresandır fakat şiirlerin içeriği medya unsurlarının ilgisini çekmemektedir. Şiirlerin içeriği erotik nitelikli olsa veya taşlama, yergi kavga olsa muhtemelen ilgi çekici olacaktır. Ama ehli kamil olma çabası içinde olan Âşık Kara Musa için bu şiirler hakikate ışık tuttuğu için kıymetlidir. Medyanın ve üst yapı olarak kültür endüstrisinin “hakikate” ihtiyacı yoktur. Onun için hakikat cezbetme, eğlendirme ve satılabilir bir metaya dönüştürmedir. Kara Musa için şiirleri zorlayan, yoran, sökülemeyen ve aydınlatan gerçeğe kılavuzlayandır. Bu durumda sözlü kültür kaynağı olan Kara Musa'nın görünmez olmasına sebep olmaktadır. Popülerlik tamda bu özelliklerin tersi özellik gösterenlere kalmaktadır.

Popülerlik kazanmak, kitlenin beklentileri doğrultusunda üretim yapanlara nasip olmaktadır. Bu anlamda eğlencenin her türü kitle endüstrisi

tarafından sahiplenilmektedir, köçeklikten, ses güzelliğine, cinayetlerden hayatta kalma stratejilerine kadar insanı merak ettiren, hoşça vakit geçiren, her unsur bolca yer almaktadır. Kitlenin beklentileri doğrultusunda kültürel üretim yapanlar niteliğe dair herhangi bir özelliği önemsemeden izlenebilir olmayı temel değer olarak kabul etmektedir. Bu anlamıyla Kara Musa merak edilen, izlenen çekici bir unsur olarak kabul edilmemektedir. Hatta derlememiz esnasında Kara Musa'nın evine gelen kendi köylüleri bile bizleri TV çalışanı sanıp, kameramızda görünmeye çalışmışlar bu çabaları esnasında Kara Musa'nın görüntüleri önüne geçmişlerdir. Sorularından anladığımızı göre diplerinde bulunan kültür hazinesinden haberleri olmadığı tespit edilmiştir. Kara Musa onlara göre iyi bir insan, çok bilgili, dedikleri anlaşılmayan bir kişidir. Aslında 100 yıl öncesinde ermiş bir şahsiyet olarak toplumsal statü açısından en üstte görülebilecek bir kişi olan Kara Musa günümüzde kitle toplumu beklentileri ile şekillenmiş köylüleri arasında çok da anlaşılmayan bir yaşlı değerlendirmesine muhatap olmaktadır. Sonuçta sözlü kültür kaynağı en yakın çevresi tarafından da yok sayılmaktadır.

Geleneksel bilgi içinde önemli bir değer olan “gerçek” ve hakikat bilgisinin karşılığı modern toplumsal örgütlenmede bilimsel bilgi üreten kurumlara devredilmiştir. Bu kurumlar ise gerçeğe ulaşma konusunda kabul ettikleri metotların dışında bir gerçeklik kurgusuna kapalıdır. Kara Musa kendince bir “gerçeklik” içinde olsa da bu gerçeklik bilimsel gerçeklik çerçevesi içinde kabul edilmemektedir. Kara Musa'nın gerçekliği ahlak ile tamamlanan bir gerçekliktir. Ona göre nesnellik de duyguda, düşüncede ve eylemde birliğe işaret eder. Ama modern kurumların nesnelliği maddi gerçekliktir. Böyle derin kavrayışlara sahip olmasına karşın, sahip olduğu bilgi, görgü ve deneyimi aktaramayacağı bir kısaç içinde kendi kendine kültürünü ve inancını yaşayarak ömrünü geçirmektedir. Ama burada kaybeden toplumun bu kültür hazinesini ortaya çıkaramayan ve bundan irfan, hikmet gibi değerleri üretemeyen ve onu yaşayan kültür hazinesi olarak dünyaya ilan etmeyip insanlık kültüründen de uzak tutan organize yapımızdır.

Söz konusu kültürel durumda bir kültür hazinesi özelliği taşıyan, yaşayan kültür hazineleri hem toplum tarafından hem de toplumsalın örgütlenmiş biçimi olan devlet tarafından görmezden gelinmektedir. Burada kültür hazinesi özelliği taşıyan kişi zor yaşam şartları ile mücadele etmekte, sahip olduğu değerleri aktaramadığı için kendisini yeniden üretememektedir. Bildiği bilgilere yeni değerler katamayan şahsiyet belli bir zaman sonra kendini tekrar eder hale gelmek durumunda kalmaktadır. Bu sözlü kaynaktan ve kültür hazinesinden nasiplenemeyen çevresindeki insanlar ise kurumsal yapıların kendilerine gösterdiği inanç ve kültür uygulamaları ile vakitlerini geçirmekte,

zamanla kültür endüstrisinin bütün belirlediği alanların etkisi altında kalarak geleneksel kültüründen tamamen uzaklaşmaktadır. Üçüncü unsur olarak Kara Musa ve onun gibi kültür hazinelerini tanımayan geniş kitle ise bize sunulanlardan başka bir imkân olmadığı bilgisiyle aşkın değerlerden, idealistik yaşam biçimlerinden uzaklaşmakta ve modern zamanların umutsuzluk hastalığı ile baş etmek zorunda kalmaktadır.

Kaynakça

- BAUDRILLARD, J. (1988) *Metinler ve Söyleşiler*, (Çev: Oğuz Adanır), İzmir: D.E.Ü.G.S.F.
- BAUDRILLARD, J. (1991) *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu* (Çev. Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları
- BORATAV, P. N. (1942) *Halk Edebiyatı Dersleri*, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara: Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı
- EROL, A. (2003) *Popüler Müziği Anlamak Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- EYÜBOĞLU, İ. Z. (1990) *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, İstanbul, Der Yayınları
- FINNEGAN, R. (1977) *Oral Petry: its Nature, Significance ad Social Context*, Cambridge, İngiltere, Cambridge University Press
- GÜNGÖR, N. (1993) *Sosyo Kültürel Açından Arabesk Müzik*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- IŞIK, C. (2005) Sözlü gelenek Eserlerinin Özellikleri, YYU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.9 Bahar 89 -105
- IŞIK, C. (2011) *Alevi-Bektaşî Geleneğinde Muhabbet: Ruhsal Bir Bilgi Ortamı*, Milli Folklor Dergisi, S. 89, s. 147-158
- IŞIK, C- EROL IŞIK, N. (2013) *Arabesk ve Müslüm Gürses*, İstanbul: Ferfir Yayınları
- IŞIK, C. (2013) *Kültür Sosyolojisi Toplumsalı Anlamada Bir Zorunluluk*, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C. 16, S. 2.
- KELLNER, D. (2006) *Communication v.s. Cultural Studies: Overcoming the Divide*, <http://uta.edu/huma/illuminations/kell4.htm>
- KÜÇÜKKAPLAN, U. (2013) *Arabesk Toplumsal ve Müzikal Bir Analiz*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- MELIKOF İ. (1998) Hacı Bektaş: Efsaneden Gerçeğe (Çev. Turan Alptekin), İstanbul:Cumhuriyet Kitabevi
- ONG, W. J. (2014) *Sözlü ve Yazılı Kültür*, İstanbul: Metis Yayınları
- ÖZBEK, M. (2000) *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İstanbul: İletişim Yayınları
- PEABODY, B. (1975) *The Winged Word, A Study in The Technique of Ancient Greek Oral Composition as Seen Principally Through Hesiod’s Work and Days*, Albany: State University of New York Press
- TEMREN, B. (1992) *Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Ankara
- TURNER, B. S. (1990) *British Cultural Studies Reader: An Introduction*, Londra: Unwin Hyman
- WILLIAMS, R. (1993) *Kültür*, (Çev: Suavi Aydın) Ankara: İmge Yayınları
- USLUER, F. (2014) *Hurufilik*, İstanbul: Kabalcı Yayınları